

транспортних засобів, об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів, блокування транспортних комунікацій, відключення енергопостачання тощо.

- Настання інших тяжких наслідків у сфері громадського порядку. Зокрема, дії, що потягли за собою групові дії, які порушують громадський порядок, масові заворушення, знищення пам'яток історії або культури тощо.
- Інші тяжкі наслідки. Безумовно, поняття «інші тяжкі наслідки» – оціночна категорія. Відповідно до положень ст.258 КК цією категорію, як тяжкими наслідками терористичного акту, слід охоплювати: поширення епідемічних та інших заразних захворювань, розголошення державної таємниці, захоплення державних або громадських будівель чи споруд або перешкоджання роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, знищення документів, комп'ютерної інформації або її носіїв, порушення роботи комп'ютерних мереж, звільнення арештованого чи засудженого, провокація війни або ускладнення міжнародних стосунків, екоцид тощо. Взагалі, питання про те, чи є наслідки тяжкими, повинно вирішуватися у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи.

Висловимо переконання, що від встановлення і точного визначення обсягу настання суспільно небезпечних наслідків від терористичного акту безпосередньо залежить діяльність правоохоронних органів по боротьбі з цим злочинним явищем.

Список літератури: 1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. За заг. ред.. В.В.Сташиса, В.Я. Тація. К., 2004. 2. Семикін М.В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2004. 3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341–14 // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст.131. 4. Кримінальне право України: Загальна частина. За ред. проф. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. К., 2002. 5. Курс уголовного права. Общая часть. Т.1: Учение о преступлении / Под. ред. Н.Ф.Кузнецовой, И.М.Тяжковой. М., 2002. 6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я.Тація. К., 2004.

Надійшла до редколегії 12.01.06

М.М. КЛЮЄВ

ФУНКЦІОНАЛЬНА ТА ПРОЦЕДУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОГРАМУВАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, який безпосередньо пов'язаний з процесами широких перетворень у всіх сферах соціальної практики, головним напрямком діяльності

держави у галузі охорони прав, свобод та інтересів громадян стає протидія злочинам та іншим правопорушенням [1, с.11]. І небезпідставно саме злочини у цій системі займають пріоритетне місце: вони є найбільш соціально небезпечними діяннями, які завдають шкоди життєво необхідним соціальним благам, а також заважають становленню та розвитку суспільних відносин.

Кримінальна ситуація протягом останнього десятиріччя продовжує неухильно загострюватись, що супроводжується значним зростанням кількості скоєних злочинів та підвищенням їх суспільної небезпеки. Коефіцієнт злочинності на 100 тис. населення за останні роки майже вдвічі перевищив аналогічні показники 1990 року. Зростання злочинності відмічається майже в усіх регіонах нашої країни. Безумовно, правий В.В. Лунєєв, коли стверджує, що після глобальної військової загрози над людством висять дві інші – екологічна та кримінальна [2, с.473].

Реальність кримінальних загроз обумовила необхідність удосконалення форм і методів протидії злочинності. У цьому зв'язку на порядок денний поставлено питання про розробку принципово нових підходів до забезпечення комплексного характеру цього виду діяльності, зокрема за рахунок застосування програмно-цілових структур. Перспективам їх використання у практиці протидії злочинності і присвячена ця стаття.

Діяльність у сфері протидії злочинності відбувається на основі відповідної процедури, яка представляє собою поетапний розподіл дій, взаємозв'язок та взаємодію між ними для досягнення кінцевого результату. Від того, чи буде врешті-решт знайдено оптимальну процедурну форму (тобто відокремлену систему дій в інтересах спільної справи) у значній мірі залежить не лише ефективність функціонування всієї системи протидії злочинності, але й подальше її існування. Зрозуміло, що невиконання системою покладених на неї завдань та недосягнення поставленої мети діяльності покладе край існуванню системи як окремої соціальної ланки.

Останніми роками спостерігається досить чітка тенденція до активізації розробок проблем програмування, планування та алгоритмізації процесів протидії злочинності, тобто кола питань, які традиційно опанував програмно-ціловий метод. На ниві дослідження цих проблем активно працюють такі визнані вчені, як О.В. Боков, В.В. Голіна, А.М. Давиденко, О.М. Джужа, О.М. Литвак, В.В. Лунєєв, Т.А. Маркелов. Втім, до останнього часу аналіз відбувався в основному на інтуїтивно-емпіричній основі, чого в сучасних умовах та реаліях протидії злочинності явно недостатньо. Потребою часу є дослідження цього методу, а першим кроком має бути аналіз основних сфер застосування та причин, що обумовлюють інтерес до цієї проблематики.

Аналіз сфер застосування програмно-цільового методу дозволяє відокремити серед них три основні напрямки імплементації названого методу: 1) організація протидії злочинності; 2) підготовка науково-прикладних кримінологічних рекомендацій; 3) інтеграція наукових розробок у практику правоохоронної діяльності.

Увесь причинний комплекс, що поставив на порядок денний проблему оптимізації програмно-цільового методу у протидії злочинності, можна умовно розділити на обставини, обумовлені потребами практики, і обставини, обумовлені якістю теоретико-прикладної бази цієї діяльності. Розпочнемо по порядку.

Серед обставин, обумовлених потребами практики, слід звернути увагу на необхідність удосконалювання інформаційного забезпечення протидії злочинності, підвищення її ефективності, у тому числі і через програмування й алгоритмізацію відповідних процесів. Не секрет, що останнім часом у зв'язку зі збільшенням навантаження, що пов'язано зі значним зростанням числа тяжких караних деліктів, ескалацією кримінального насильства, свавіллям організованої злочинності, що кидає виклик основам правопорядку, працівники правоохоронних органів змушені працювати в екстремальних умовах величезної психологічної напруги [3, с.17].

Збільшення навантаження в останні роки багато в чому обумовлено неукомплектованістю підрозділів та служб, через що окремі працівники змушені виконувати роботу за кількох людей. Зростання навантаження пов'язане також і з певною втратою професіоналізму, тому що з правоохоронних органів йшли, йдуть і будуть йти досвідчені кадри, адже для цього є всі підстави.

Зростання навантаження в силу різних причин приводить до того, що правоохоронці практично постійно працюють в умовах цейтноту. Дуже часто в них просто немає часу займатися пошуками потрібної методичної інформації, розкиданої по різних наукових джерелах. При цьому число спеціальних публікацій з актуальних проблем розкриття, розслідування та запобігання злочинів постійно збільшується. З кожним роком не те що окремому слідчому або оперативному працівнику, навіть досвідченому науковцю все складніше зорієнтуватись у зростаючому подібно лавині потоці інформації. Не випадково, що значна її частина не доходить до своїх адресатів. Більше того, окремі працівники просто не вміють відшукувати необхідну їм наукову інформацію в силу відсутності фахових здібностей, а іноді й юридичної освіти.

Неможливість скористатися всім обсягом фахових знань багато в чому обумовлена і колом обставин, пов'язаних з якістю науково-прикладного забезпечення слідчої діяльності.

Тут в першу чергу слід згадати форму, в якій підносяться кримінологічні рекомендації. Непоодинокі випадки, коли вони напи-

сані важкою мовою, страждають багатослівністю, зайвою описовістю, насичені полемікою з іншими авторами, мають численні відхилення від основної теми. У практичні посібники нерідко включаються питання, м'яко кажучи, не пов'язані з предметною сферою дослідження.

Вважаємо, що в такій формі кримінологічні рекомендації нікому не потрібні, адже в них немає практичної користі. Пропонуємо суворо розмежовувати наукові розробки та прикладні рекомендації, основне призначення яких – у потрібний момент надати працівникові максимально достовірну, необхідну методичну інформацію, що має конкретну цільову спрямованість. Одна з причин, що обумовлює потреби практики у конкретних кримінологічних рекомендаціях, обумовлена тим, що в екстремальних умовах, пов'язаних з величезним навантаженням, психологічною напругою і негативними емоціями, що постійно супроводжують правоохоронну діяльність, ймовірність помилок, прийняття неправильних рішень багаторазово збільшується [4, с.40].

Як зазначені, так і інші обставини дозволяють дійти висновку про необхідність розробки формалізованих рекомендацій методичного і довідкового характеру, у тому числі і до ідеї використання у протидії злочинності програмно-цільового підходу. Інший аспект використання програмно-цільового методу полягає у площині інтеграції наукових кримінологічних розробок і рекомендацій у практику протидії злочинності, що є важливим прикладним завданням.

Таким чином, збільшення обсягів наукової інформації породжує її поступове ускладнення, оскільки кількісні ознаки інформації призводять до її переходу в якісні. В умовах науково-технічного прогресу, коли швидко й істотно змінюється стиль мислення вчених і практиків, швидкість даної трансформації багаторазово збільшується за рахунок впливу численних наукових відкриттів. Це повною мірою відноситься і до програмно-цільового методу, що являє собою вже не просто досить формалізовану частину (елемент) теорії, але науковий метод – систему змістовних і операційних програм і алгоритмів, що полегшують організацію соціальної діяльності.

Відповідна методологія стимулює переоцінку накопичених фактів і теорій, надає новий кут зору на інформаційно-пізнавальні кримінологічні системи і процеси, тим самим дозволяючи абстрагуватися від багатьох д другорядних факторів, що впливають на протидію злочинності. Такого роду формалізація підходів до практики дозволила створити програми протидії злочинності, адекватні конкретним соціальним умовам [5].

На наше глибоке переконання, зростаюче використання програмно-цільового методу у протидії злочинності свідчить про тен-

денцію зміни усталеної наукової парадигми, перехід до більш змістовної й ефективної форми знань про програмування протидії злочинності, яке представляє собою науково обґрунтовану, базовану на чинному законодавстві спільну діяльність різних суб'єктів із розробки погоджених рішень директивного характеру, що передбачають механізм довгострокових і поточних заходів щодо виявлення та усунення причин і умов вчинення протиправних дій, виховному впливу на правопорушників та осіб, що скоїли інші антигромадські вчинки.

Програмування протидії злочинності зовні, в оточуючому середовищі проявляється у вигляді певного юридичного акту оформлення відповідного управлінського рішення стосовно певної діяльності. Цим актом є програмний документ з питань протидії злочинності, під яким ми розуміємо систему відповідних заходів впливу на злочинність та її окремі види за допомогою документального визначення етапності вирішення конкретних завдань, засобів і способів їх реалізації, а також показників очікуваних результатів. Вивченню та аналізу правової природи, функцій та процедурних аспектів підготовки та реалізації цих документів присвячена наступна частина цього дослідження.

Функціонально вказані документи нами віднесені до категорії розпорядчих актів, адже їх поява об'єктивно обумовлена необхідністю задоволення певних суспільних потреб, вони адресовані широкому колу суб'єктів, не конкретизовані та не мають казуального характеру. Крім того, вони виражаються у письмово-документальній формі, мають об'єктивний і владний характер, виступають як юридичні документи (тобто сприяють налагодженню, існуванню або зникненню певних суспільних відносин), видаються на виконання норм законів (тобто мають піднормативний характер).

Процедурна діяльність з підготовки та прийняття програмного документа у сфері протидії злочинності може бути розділена на три етапи. Перший етап – підготовчий, який включає: 1) аналіз тенденцій явищ та процесів злочинності та її протидії; 2) порядок підготовки та подання пропозицій до спільних рішень суб'єктів протидії злочинності. Другий етап – безпосередня підготовка і прийняття спільних рішень, включає: 1) процес розробки спільного рішення; 2) процес прийняття рішення; 3) визначення характеру спільних заходів. Третій етап – заключний, у ході якого відбувається: 1) контроль та перевірка результатів реалізації програмного рішення; 2) визначення ефективності узгодженої діяльності з протидії злочинності.

І підготовка, і прийняття спільного рішення суб'єктами протидії – це процеси (сукупність певних організаційних дій), вони у

свою чергу мають і власну процедуру, і певний результат. Спробуємо дослідити окремі з них.

У процесі аналізу тенденцій явищ та процесів злочинності та її протидії відбувається формування проблеми, якій надалі і буде присвячено рішення, або декілька з них. Звичайно, процеси та явища злочинного характеру, причини та умови, які сприяють вчиненню злочинів, аналізуються постійно за всіма або за спеціально окресленим напрямом (у деяких випадках можливо і таке, наприклад, коли є необхідність встановити тенденції певної групи або виду злочинності).

Реалізація програмного документу включає, на наш погляд, наступні елементи: з'ясування і конкретизацію рішення; визначення характеру спільних узгоджених заходів; інструктаж та навчання виконавців; забезпечення спільної узгодженої діяльності та створення необхідних умов для узгодження та взаємодії суб'єктів протидії злочинності; корегування та можливі зміни у реалізації спільних рішень у процесі їх виконання або прийняття нових рішень з метою виконання попередніх для забезпечення постійності та безперервності протидії злочинності. Зупинимось на кожному з названих елементів окремо та більш докладно.

Ухвалений відповідним чином документ (програма або план) являє собою певну програму спільних дій суб'єктів протидії злочинності на визначений термін. Воно адресовано різноманітним органам, організаціям, установам, як державним (у тому числі правоохоронним), так і громадським. На ці органи, організації та установи покладено здійснення різних за характером, обсягом, змістом попереджувальних заходів для досягнення кінцевої мети протидії злочинності. Але ці хоча і різні, але все ж таки єдині за своєю суттю заходи мають бути здійсненні одноманітно з процедурної точки зору. Це дозволяє забезпечити цілеспрямованість під час здійснення профілактичних заходів і забезпечує виконання подальшої процедурної діяльності.

Одноманітність при цьому досягається єдиним, об'єктивно правильним усвідомленням зацікавленими суб'єктами змісту рішення, його основних положень, мети проведення спільних узгоджених заходів, завдань, поставлених перед суб'єктами, напрямків спільної діяльності, порядку виконання поставлених завдань, звітування про виконання і т.п. Ця ознака спільної узгодженої діяльності досягається насамперед з'ясуванням і конкретизацією програми суб'єктами, на яких покладено її виконання.

Після цього наступає етап визначення характеру спільних узгоджених заходів. Усі заходи, передбачені у переважній більшості сучасних програмних документів у сфері протидії злочинності, мають комплексний характер. Вони містять заходи різного характеру, але всі вони спрямовані на вдосконалення протидії злочин-

ності. Проте, суттєва наявність одного з визначених нами критеріїв дозволяє віднести те або інше рішення до конкретної групи, виходячи зі спрямованості переважної більшості заходів, що містяться в ньому.

Так ми встановили, що переважна більшість програмних документів присвячена заходам профілактичного характеру. Критерієм віднесення рішень до суто профілактичних була наявність наступних позицій:

- об'єктом впливу виступали причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів;
- застосовувалися спеціально кримінологічні заходи впливу на причини та умови злочинності;
- участь суб'єктів протидії злочинності у реалізації названих заходів.

Заходи інформативно-аналітичного характеру менш поширені. Критерієм віднесення заходів до цієї групи був зв'язок із аналітично-прогнозовою та планувальною роботою, інформаційним забезпеченням та взаємообміном інформацією з питань протидії злочинності, тактики здійснення окремих профілактичних заходів.

Організаційно-розпорядчі та ресурсно-забезпечувальні заходи ще менш поширені, хоча в них йшлося про вирішення проблем з фінансуванням проведення спільних скоординованих дій, надання сил та засобів для проведення профілактичних заходів, матеріально-фінансове забезпечення протидії злочинності та інші не менш важливі питання.

Наступним етапом реалізації програмного документа у сфері протидії злочинності має бути забезпечення спільної узгодженої діяльності, створення необхідних умов для узгодження та взаємодії суб'єктів протидії злочинності.

Забезпечення спільної узгодженої діяльності полягає у наданні суб'єктам необхідних повноважень, матеріально-технічних ресурсів (транспортних засобів, технічних засобів, засобів зв'язку, грошових ресурсів) відповідного оснащення. Не менш важливим, ніж нормативне та матеріально-технічне, є організаційне та інформаційне забезпечення [6, с.3–14], у тому числі і планування проведення заходів, спрямованих на реалізацію програмного рішення.

Результатом здійсненого узгодження та налагодженої взаємодії є виконання поставлених завдань, досягнення мети, успішне проведення спільних профілактичних заходів, тобто виконання та досягнення всього того, чого прагнули та чому було присвячено програмне рішення.

Але трапляються випадки, коли ефект від здійснення спільних узгоджених профілактичних заходів виявився дуже низьким або, що ще гірше, вони мало не призвели до зовсім не прогнозованих наслідків, а розвиток подій та ускладнення криміногенної ситуації

або тенденції певних злочинних явищ свідчить про можливий вихід оперативної обстановки з-під кримінологічного контролю з боку держави та суспільства, тоді постає необхідність корегування та зміни у реалізації спільних рішень у процесі їх виконання або прийняття нових рішень з метою виконання попередніх.

Поставлені для системи протидії злочинності мета та завдання завжди складні для виконання, а результати дуже важливі. Тому, при безпосередньому здійсненні спільних узгоджених дій, під час їх планування, при прогнозуванні тенденцій та явищ злочинного характеру допускаються помилки, завдання виконується не в повному обсязі чи взагалі ігноруються. Щоб запобігти ускладненням, які можуть відбутися завдяки цим помилкам, слід розібратися у причинах та умовах невиконання, зробити висновки, надати необхідну допомогу, перегрупувати сили та засоби у потрібному напрямку, виділити додаткові профілактичні ресурси, а можливо й призначити нових виконавців з метою усунення недоліків. Всі ці аспекти заключного етапу реалізації програмного рішення мають внести у це рішення певні корективи. При цьому корегування аж ніяк не свідчить про низький рівень управлінської діяльності, а є фактом на її користь, адже відображає намагання більш ефективно використовувати потенціал суб'єктів протидії злочинності у досягненні поставлених перед системою завдань [7, с.99].

Підсумовуючи викладене стосовно функціональних та процедурних засад організації та здійснення програмування у сфері протидії злочинності, слід звернути увагу на такі основні недоліки, встановлені у ході проведеного дослідження:

по-перше, програмні документи носять в основному декларативний характер;

по-друге, в них відсутнє реальне ресурсне забезпечення з боку держави;

по-третє, наявним є формалізм під час їх реалізації.

Більше того, вжиті останнім часом дії не в повному обсязі відповідають кримінальній ситуації, яка складалась у країні, тому не можуть об'єктивно призвести до корінного підриву основ і бази кримінальних проявів.

Що стосується реальних шляхів виходу з кризової ситуації, яка складалась у сфері організації протидії злочинності, то нагальною потребою є подальший розвиток форм і методів програмно-цільового підходу на основі удосконалення відповідних процесів з тим, аби суттєво розширити арсенал правоохоронної діяльності. Постійна робота у цьому напрямку обов'язково принесе свої результати. А цими результатами стануть істотне зростання ефективності як правоохоронної діяльності, так і профілактичної, з одного боку, а з іншого, відчутне зменшення кількості злочинних проявів, зменшення ваги тяжких злочинів, поява інших позитивних

тенденцій не лише завдяки статистичним викрутасам, але у реальному житті. І головне – всі ці елементи змін на краще у системі протидії злочинності повинні найти відображення у громадській свідомості, для покращення охорони якого ці зміни і проводяться.

Список літератури: 1. Давыденко Л.М., Бандурка А.А. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы. Х., 2005. 2. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. М., 1999. 3. Основы борьбы с организованной преступностью: Монография / Под ред. В.С. Овчинского и др. М., 1996. 4. Маркелов Т.Л. Проблемы координации в борьбе с правонарушениями // Вопросы борьбы с преступностью. Вып.26. 5. Указ Президента України «Про комплексну програму профілактики злочинності на 2001-2005 р.» від 25 грудня 2000 року № 1376/2000 / Офіційний вісник України. 2000. № 52. 6. Миньковский Г.М. Проблемы информационного обеспечения криминологического планирования // Вопросы борьбы с преступностью. М., 1977. Вып. 26. 7. Быргэу М.М., Литвинов А.Н. Опыт системного исследования профилактики преступлений. Современное состояние проблемы. М., 2004.

Надійшла до редколегії 15.12.05

М.В. Семикін

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Вивчаючи проблеми кримінальної відповідальності за створення терористичної групи чи терористичної організації, необхідно зазначити, що у теорії й практиці боротьби зі злочинністю виникають питання про те, у чому полягає суб'єктивна сторона злочину даного виду, яким чином положення, що містяться у ч.4 ст.258 КК, узгоджуються із загальною системою кримінального законодавства України. У зв'язку з цим перед вченими-юристами постають завдання: обміркувати усі нові аспекти проблеми, провести дослідження з метою розроблення кримінально-правових характеристик суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.4 ст.258 КК, визначити, що розуміти елементами вини, мотиву та мети. Незважаючи на очевидну наукову й практичну значущість, ця проблема ще недостатньо вивчена і потребує подальшого дослідження.

Суб'єктивна сторона – це внутрішнє ставлення суб'єкта до вчиненого суспільно небезпечного діяння та його наслідків, які характеризуються певною формою вини, мотивом, метою [1, с.112]. Ці три елементи (вина, мотив і мета) характеризують суб'єктивну сторону складу злочину. Що стосується суб'єктивної сторони злочину як явища реальної дійсності, то її змістом охоплюються й інші компоненти психічної діяльності, які в окремих випадках знаходять і законодавче закріплення в тих чи інших складах. Так, у правничій літературі звертається увага на те, що